

Oznaki emocji w testamencie a jego autentyczność

Wprowadzenie

Spośród kilku dopuszczanych przez polskie prawo cywilne form testamentów¹ testamenty holograficzne są formą zdecydowanie najczęściej spotykaną w praktyce. Jest to w pełni zrozumiałe, jeśli zważyć, że sporządzenie ważnego testamentu własnoręcznego nie stawia przed spadkodawcą żadnych wymogów (poza podstawowymi, od których zależy ważność wszelkich czynności prawnych), których spełnienie byłoby dla przeciętnego człowieka trudne lub choćby kłopotliwe: nie wymaga ponoszenia kosztów, posiadania wiedzy prawniczej, żadnych szczególnych umiejętności poza elementarną umiejętnością pisania, dysponowania kosztownym lub trudnym w obsłudze sprzętem. Do przygotowania ważnego testamentu holograficznego nie jest też wymagane zaistnienie jakichkolwiek szczególnych okoliczności (jak np. obawa rychłej śmierci spadkodawcy) lub spełnienie warunków dodatkowych (jak np. obecność określonej liczby świadków). Dla ważności testamentów holograficznych ustawa wymaga jedynie własnoręcznego napisania ich treści przez spadkodawcę, podpisania i opatrzenia datą.

Treść testamentów holograficznych jest zwykle nieskomplikowana; w większości przypadków ogranicza się do standardowej formuły typu: „Ja niżej podpisana... z domu... zamieszkała w... oświadczam, że do spadku po mnie powołuję... Taka jest moja ostatnia wola i w pełni świadoma ją wyrażam.” albo: „Na wypadek mojej śmierci cały mój majątek zapisuję... zamieszkałemu w...”. Zarówno z wyważonej treści, jak i formy tego rodzaju testamentów można wnosić, iż powstały one w wyniku spokojnej, realnej oceny rzeczywistości, a wyrażona w nich ostatnia wola testatora została przezeń przemyślana z uwzględnieniem rangi sporządzanego dokumentu.

Bywa jednak, że czynność sporządzenia testamentu jest efektem impulsu związanego z silnymi emocjami², które mogą znaleźć odzwierciedlenie w treści lub formie testamentu.

Przejawy emocji w poszczególnych warstwach testamentu

Oznaki emocji piszącego mogą przejawiać się we wszystkich warstwach pisma tworzącego testament:

- w warstwie treściowej (zwykle oznaki emocji przybierają postać zapisów o indywidualnym, a nawet intymnym charakterze, stanowiących uzasadnienie decyzji spadkodawcy; wyrażają jego indywidualne życzenia lub swego rodzaju komentarze odnoszące się np. do etyczno-moralnej, religijnej albo obyczajowej sfery postępowania testatora lub jego spadkobierców)³,
- w warstwie językowej (oznaki emocji mogą przybrać postać wyrażen potocznych, zaczerpniętych bezpośrednio z języka mówionego, który zwykle różni się od języka pisanego, lekceważenia znanych testatorowi zasad interpunkcji itp.),
- w warstwie graficznej (np. w postaci podkreśleń fragmentów uznanych przez spadkodawcę za szczególnie istotne, pisanie tych fragmentów majuskułami, podkreśleń, wyjątkowo dużej siły nacisku, niestaranności, lekceważenia linijatury, niezwyklej zamaszystości kreślenia),
- w warstwie technicznej (w wyjątkowych przypadkach emocje spadkodawcy mogą spowodować tak silne pragnienie natychmiastowego spisania lub zmiany wcześniejszego testamentu, że sporządza on testament z użyciem pierwszych lepszych materiałów będących pod ręką, nie przejawiając jakiegokolwiek dbałości o taki dobór podłoża lub narzędzia pisarskiego, który odpowiadałby wyjątkowemu charakterowi sporządzanego dokumentu – mimo faktycznego dysponowania czasem i możliwościami ku temu).

Dyskusja

Występowanie wskazanych wyżej oznak w jednej tylko warstwie pisma niewiele mówi o stanie psychicznym osoby piszącej. Dotyczy to w szczególności warstwy treściowej, jako że nie zawsze łatwo jest ocenić, czy jej zawartość jest efektem emocji piszącego, czy też stanowi zwykłe informacje lub polecenia dla potomnych zamieszczane w testamencie w wyniku chłodnej kalkulacji, które zdarzają się zarówno w testamentach autentycznych, jak i w podrobionych (vide przykłady zawarte na rycinie 1). Przypisywanie spadkodawcy działania pod wpływem emocji jedynie na podstawie analizy treści

testamentu byłoby zatem bezpodstawne. Podobnie ma się rzecz wtedy, gdy testament zawiera wskazane wyżej oznaki w warstwie językowej, graficznej albo technicznej (ryc. 2), ponieważ praktycznie każda z tych właściwości może być spowodowana innymi przyczynami niż emocje – złym samopoczuciem piszącego w momencie sporządzania testamentu, brakiem wykształcenia, niskim statusem społecznym itd. Tak więc pewne nieliczące ze szczególnym charakterem testamentu niedostatki pisma

Ja, niepełnoletni. Natomiast
syn Stefan P. 1/2 arsz. 12. 8. 1932
i syn Józef P. 1/2 arsz. 13. 3. 1931
wykluczam ich z udziału w
nieruchomości, ze względu na ich
sędziwostwo i przynależność do rodziny
przez odstępstwo Kar. i Kiziciana.

a)

Oświadczam, że syn mój Zbigniew S.
zachowuje się w stosunku do mnie arogancko
bezwzględnie wbrew wszelkim zasadom
wulgarnie, agresywnie, skarczą do koca nie
udzielający żadnej pomocy gdy jestem chory,
omijający mnie na ulicy odgarniający się że
mnie zatruwa jak również okradł mnie.
W związku z tym unieważniam dotychczasowe
testamenty w którym powołyuję jako
jednego ze spadkobierców.

c)

Wydziedziczam moje córki Violetę i Danutę
każ oraz Marię Te. ka z domu
ka z powodu braku zainteresowania
moją osobą.
Nie życzę sobie powiadomienia rodziny o moim
stanie zdrowia i śmierci.
Pragnę być pochowany bez żadnych symboli
religijnych, moim pochowaniem ma się zająć
moja żona lub syn. g. i Bogusław.

b)

Ja niżej podpisany Witold S.
urodzony 7 czerwca 1923 r. w Wielnie
zamieszkały w Bydgoszczy ul. F.
przekazuję w testamencie swój udział
w nieruchomości położonej przy
ul. F. 2. mojej chętnie
Elżbiecie M. zamieszkałej w Bydgoszczy
ul. B. 2.
Dodaję że Elżbieta opiekowała
mną w czasie choroby i wspierała
mnie finansowo w trudnych czasach.

d)

Ryc. 1. Fragmenty testamentów zawierających w warstwie treściowej elementy o charakterze osobistym (a, b, c – testamenty autentyczne, d – testament podrobiony)

Fig. 1. Fragments of testaments containing elements of personal nature in their contentual layer (a, b, c – genuine testaments, d – forged testament).

Źródło (ryc. 1–3): autorka

Wola moja jest aby w razie śmierci
pomnie
Stanimierz Ja i otrzymać
20 m² makiem znajdując się
budynki mieszkalny 3 pokoje, 1 kuchnia
Stanimierz Ja i otrzymać
1. 4 przy ulicy M.
Bogdan J. i otrzymać
25 m² na którym wybudował wiat
i przyległy grunt 23 m² od podwórka

a)

Ja niżej podpisany JNS.
i Stanisław
cały mój majątek po mojej
śmierci. zapisuję.
Bożenie D.
córce i żonie mojej żony
Zmarłej = domu ()

b)

Ryc. 2. Fragmenty testamentów zawierających niedoskonałości w warstwie graficznej (przekreślenia, retusze, usytuowanie wierszy niezależnie od liniatury) – a) testament autentyczny, b) testament podrobiony

Fig. 2. Fragments of testaments containing some imperfections in their graphical layer (crossed-out words, retouches, unsettled baseline) – a) genuine testament, b) forged testament

like to be able to see the
 Spem to jest, jakimś
 dyktando, napisane dla
 samego siebie, a nie dla
 kogoś innego. Zatem
 z tego powodu, że
 tego dyktanda nie
 chce, i jest on zdany
 do tego, aby być
 (kiedyś) co najmniej
 ten dyktando, ten
 ten dyktando

"Dziśko co posiadani
 zapisuję mojej pocierbicy
 dani D
 z zastępcami i wzmian
 zapiekuje się
 moim, Dobrym
 czyli da dożycie
 potem zdrowie na umyśle
 ta decyzja jest świadoma
 i niepodważalna
 przez
 nikogo. Moją córkę Joannę
 Meigonę M. - WIDZIEDZIAM
 Powoduję i postępowanie jej i
 stosunek do mnie."

Ważne niespodziewanej śmierci wydziedziczenia
 dr. Alina i Stanisław Sylwestra
 powierza się wrogom nastawienia poprzez matkę
 i matkę rodzinę, są pełnoletni i uważam
 że wiedza córki, zrodzona o natychmiastowe
 opuszczenie domu i zamieszkanie
 poprzez spotkanie syna i siostry
 Reginy P. i i czynię to dlatego, że
 krótko odgrazano mi, że dostanę w szpitalu
 to wszystko, kłopoty, uważam, że poprzez
 dzieci i byłem żoną, mam już zagrożenie.
 Zapisuję, Stanisław M. i zamieszkał
 w Budgoszcz ul. B. 9. 20 23a/26. mieszko-
 ności położona przy ul. S. 40 Kwi. numer 1. 3. opowiadanie
 0,584 ha. natomiast nieruchomości ul. S.
 1. Kwi. numer 1 2. o powierzchni 0,0588 ha.

Ryc. 3. Fragmenty testamentów zawierających elementy emocjonalne występujące jednocześnie w kilku warstwach pisma (językowej, treściowej i graficznej); wszystkie trzy testamenty autentyczne

Fig. 3. Fragments of testaments containing signs of emotions that occur simultaneously in several layers of handwriting (graphical, linguistic, contentual, technical); all of three testaments are genuine

rodzaju szczególna kombinacja cech testamentu świadczy o sporządzeniu go pod wpływem emocji – a w konsekwencji przemawia za jego autentycznością. Jak wyżej wspomniano, emocje mogą motywować testatora do sporządzenia, ewentualnie zmiany, ostatniej woli lub do nadania jej określonej treści, zatem pojawienie się oznak emocji piszącego w testamencie autentycznym jest znacznie bardziej prawdopodobne niż w testamencie podrobionym – który zwykle powstaje w wyniku swego rodzaju wyrachowania, zimnej kalkulacji.

Powyższe założenie wstępne znalazło pewne potwierdzenie w praktyce. Wśród 55 testamentów holograficznych, zbadanych przez autorkę niniejszej pracy na zlecenie sądów w ciągu ostatnich kilku lat, było 10 testamentów fałszywych i 45 autentycznych. Wyraźnych (tzn. występujących jednocześnie w kilku warstwach pisma) oznak emocji osoby piszącej nie stwierdzono w żadnym z testamentów fałszywych, natomiast w grupie testamentów autentycznych wystąpiły one w 8 przypadkach. Podane liczby są zbyt małe, aby poddawać je jakimkolwiek analizom o charakterze statystycznym, jednak mogą wstępnie potwierdzać istnienie zakładanych zależności; wydaje się więc, że stwierdzenie w testamencie holograficznym oznak emocji piszącego może być czynnikiem istotnie przemawiającym za autentycznością tego dokumentu.

Możliwości opiniowania w przypadku stwierdzenia w testamencie oznak emocji piszącego

Potwierdzenie zakładanego związku między oznakami emocji w testamencie a jego autentycznością wymagałoby dalszych badań, zakrojonych na szerszą skalę. Trud ten wydaje się wart podjęcia, ponieważ pozytywny wynik pozwoliłby na rozszerzenie możliwości opiniowania, które w przypadku testamentów bywają niekiedy znacznie ograniczone. Dzieje się tak zarówno z przyczyn leżących po stronie samych testamentów, jak i z powodu trudności ze zgromadzeniem odpowiedniego materiału porównawczego. Testamenty, częściej niż dokumenty innego rodzaju, bywają sporządzane przez osoby, których sposób życia i wykonywane zajęcie nie zmuszają do częstego lub choćby w miarę systematycznego posługiwania się piśmem (np. przez rolników w starszym wieku i o niskim poziomie wykształcenia, których działalność pisarska w ciągu całego życia w najlepszym razie ograniczała się do sporządzenia wniosku o wydanie dokumentu tożsamości na pół wieku przed datą sporządzenia testamentu). To powoduje, że osiągalny materiał porównawczy często jest wyraźnie gorszy od standardowego, zarówno pod względem ilości, jak i jakości. Dodatkowe utrudnienia w badaniach autentyczności testamentów powodowane są zniekształceniami grafizmu pisma, stosunkowo często występującymi w testamentach w związku z zaawansowanym

wiekem lub chorobą testatora. Powyższe okoliczności, razem wzięte, powodują iż analiza samych tylko cech graficznych testamentu, nawet o objętości ok. 0,5–1 strony (w innych warunkach w pełni wystarczającej do identyfikacji indywidualnej wykonawcy) może nie przynieść rezultatów oczekiwanych przez sąd i uczestników postępowania, tj. jednoznacznego potwierdzenia albo wykluczenia autentyczności dokumentu⁴. Analiza kwestionowanych testamentów pod kątem występowania w nich oznak emocji pisaćcego mogłaby zatem stanowić istotne uzupełnienie dla klasycznych badań porównawczych, a także dostarczyć dodatkowych podstaw do wnioskowania o autentyczności testamentu bez materiału porównawczego⁵.

PRZYPISY

¹ Zgodnie z art. 949 i nast. kodeksu cywilnego, spadkodawca może sporządzić testament zwykły (własnoręczny czyli holograficzny, notarialny lub allograficzny) albo testament szczególny (ustny, testament sporządzony podczas podróży na polskim statku morskim lub powietrznym, testament wojskowy).

² W literaturze psychologicznej definiuje się emocje jako złożony zespół zmian obejmujących pobudzenie fizjologiczne, mechanizmy mózgowe, doznawane uczucia i ocenę poznawczą, jak również reakcje behawioralne i ekspresyjne, występujące w odpowiedzi na sytuacje spostrzegane jako istotne dla danej osoby, zob. **P. Zimbardo**: *Psychologia i życie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 483–484. Niektórzy teoretycy stoją na stanowisku, że istnieje ograniczony zbiór wrodzonych, podstawowych emocji, które mogą łączyć się i mieszać, dając w wyniku inne, złożone, wtórne emocje (np. w modelu Plutchika wyróżnia się 8 podstawowych emocji, do których należą: oczekiwanie, radość, akceptacja, strach, zdziwienie, smutek, wstręt, gniew; pary emocji podstawowych tworzą emocje złożone: optymizm, miłość, uległość, grozę, rozczarowanie, skrucę, pogardę, agresywność [tamże, s. 476]). Inni (**W. Szewczuk**) wyróżniają cztery podstawowe rodzaje emocji, a w ramach każdego z nich – cztery stopnie intensywności: emocje zagrożenia (np. niepokój, lęk), emocje ograniczenia (np. rozdrażnienie, złość, gniew), emocje pozbawienia (smutek, rozpacz) i emocje zaspokojenia (radość, szczęście i inne) – **M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka**: *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009, s. 130–133.

Podkreśla się rozliczne funkcje, jakie pełnią emocje w ludzkim życiu. Z punktu widzenia tematu niniejszej pracy warto wzmianki są:

- funkcja motywacyjna, pobudzająca do podjęcia działania (np. nagrodzenia w formie spadku osoby z jakichś względów pozytywnie postrzeganej przez spadkodawcę lub wydziedziczenia osoby, która zdaniem spadko-

dawcy nie zasługuje na otrzymanie choćby części jego majątku),

- funkcja regulowania interakcji społecznych (zdaniem psychologów większość emocji jest wynikiem, a zarazem głównym składnikiem pełnego doświadczania relacji z ludźmi; **P. Zimbardo**, op.cit., s. 477).

³ Na występowanie owego „pierwiastka intymności” w testamentach holograficznych (testamenty notarialne, urzędnicze i szczególne są go z reguły całkowicie pozbawione) zwraca uwagę **A. Feluś** (**A. Feluś**: *Testamenty. Popularno-naukowe studium kryminalistyczne*, Wydawnictwo Volumen, Katowice 1996, s. 67–68).

⁴ Mimo to pozagraficzne cechy testamentów bywają przez wielu biegłych całkowicie ignorowane, co prowadzi do pomyłek w ocenie autentyczności testamentów albo do bezzasadnego wydawania opinii niekategorycznych.

⁵ Na ten temat vide: **A. Feluś**: *O dopuszczalności opiniowania testamentów holograficznych bez materiału porównawczego (zagadnienia metodologiczne)*, „Palestra” 1984, nr 9, s. 37–49.

BIBLIOGRAFIA

Feluś A.: *Testamenty. Popularno-naukowe studium kryminalistyczne*, Wydawnictwo Volumen, Katowice 1996.

Feluś A.: *O dopuszczalności opiniowania testamentów holograficznych bez materiału porównawczego (zagadnienia metodologiczne)*, „Palestra” 1984, nr 9.

Kulicki M., Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Stępka L.: *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2009.

Zimbardo P.: *Psychologia i życie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Streszczenie

Badania autentyczności testamentów bywają znacznie utrudnione ze względu na występujące w nich zniekształcenia spowodowane podeszłym wiekiem lub chorobą testatora oraz problemy z uzyskaniem odpowiedniego materiału porównawczego. Celem opracowania jest zwrócenie uwagi pismoznawców na dodatkowe możliwości badawcze, jakie stwarza występowanie w testamencie oznak emocji pisaćcego. Zdaniem autorki, jednoczesne występowanie tych oznak w kilku warstwach pisma (graficznej, językowej, treściowej lub technicznej) stanowi argument silnie przemawiający za autentycznością testamentu. Założenie to znalazło wstępne potwierdzenie w praktyce: oznaki emocji w różnych warstwach pisma wystąpiły w 8 z 45 zbadanych testamentów autentycznych i ani razu w 10 zbadanych testamentach podrobionych.

Słowa kluczowe: badania testamentów, autentyczność testamentów, warstwy pisma, emocje a pismo.

Summary

The testament authentication examinations sometimes are considerable difficult, due to occurrence of distortions caused by old age or

disease of testator and problems with obtaining appropriate known writing specimens. The aim of this paper is to draw the handwriting experts' attention to additional examination possibilities created by the signs of writer's emotions occurrence in testament. In the author's opinion, simultaneous occurrence of these signs in several layers of handwriting (graphical, linguistic, contentual, technical), is a strong argument

providing for testament authenticity. That presumption has found a preliminary confirmation in practice: the signs of emotions in several handwriting layers occurred in 8 out of 45 examined genuine testaments, which was not the case in 10 examined forged testaments.

Keywords: testament examinations, testament authentication, handwriting layers, emotions and handwriting.